

TÜRKÇEDE ÜÇÜNCÜ ŞAHIS İYELİK EKİ VE ZAMİR N'Sİ*

THE THIRD PERSON POSSESSIVE SUFFIX AND PRONOMINAL /N/ IN TURKISH

Yrd. Doç. Dr. Cahit BAŞDAŞ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet

Türkçede üçüncü teklik şahıs iyelik eki, şekil ve işlev bakımından iyelik ekleri içinde özel bir yere sahiptir. Birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri, sadece sahip olunan isimlere eklenerek sahip olan şahsı (insanı) gösterirken üçüncü şahıs iyelik eki, bütün varlıklar için kullanılmaktadır. Akli olan varlıklarda sahiplik bildiren ve diğer varlıklarda parça-bütün ilişkisi, belirlilik gibi görevler üstlenen üçüncü şahıs iyelik ekinin kullanım alanı oldukça geniştir. İsimler üzerinde +(s)I biçimiyle kullanılan iyelik ekinden sonra hâl ekleri getirildiğinde, iki ek arasında /n/ ünsüzü türemektedir. Bu türeme, tarihî Çağatay Türkçesi ve Özbek, Uygur lehçeleri dışındaki hemen bütün Türk lehçe ve ağızlarında görülür. Benzer bir /n/ türemesine zamir çekiminde rastlanır. Genellikle “zamir n’si” olarak değerlendirilen bu ünsüzün iyelik eki ya da zamire ait olup olmadığı tartışma konusudur. Ayrıca yükleme hâlindeki iyelikli isimlerin sonuna eklenen +n ünsüzünün iyelik ekiyle ilişkisi henüz tam olarak açıklanamamıştır. Bu bildiride Türkçede kullanılan üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin şekli, kökeni ve işlevleri, karşılaştırmalı olarak yeniden ele alınmıştır. Hâl eki almış ve hâl eki almamış iyelikli isimlerle zamir çekiminde ortaya çıkan /n/ ünsüzünün görevi ve kökeni, iyelik-belirtme, iyelik-yükleme ve iyelik eki-zamir ilişkisi çerçevesinde incelenmiştir. Konuyla ilgili çalışmalarda henüz cevaplandırılmamış sorulara cevap aranmıştır. Böylece Türkçede kullanılan üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin şekli, işlevleri ve kökeni ilgili tereddütler giderilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, İyelik, Zamir n’si, Yükleme Hâli

* Bu makale, 19-22 Aralık 2012 tarihlerinde Denizli’de düzenlenen “5. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu”nda sunulan “Üçüncü Şahıs İyelik Eki ve Zamir n’si Üzerine” başlıklı bildiri esas alınarak hazırlanmıştır.

Abstract

The third person singular possessive suffix has a special place in the possessive suffixes in terms of form and function. While the first and second person possessive suffixes indicates only the person who has owned person after attaching owned nouns, the third person possessive suffix is used for all assets. The third person possessive suffix, which represents possession for person and takes charge in like meronymy and determinacy on the other assets, has quite extensive usage area. When case suffixes are added after the possessive suffix which is used as *+(s)I* on nouns, consonant /n/ is derived between two affixes. His epenthesis is seen in all Turkic dialects out of historical Chagatai and Uzbek, Uighur. It is attained similar /n/ epithesis in pronoun inflection. Generally, it is the object at issue that if this consonant which named as "pronominal n" is belonged to pronoun or possessive suffix. Besides, the relation between possessive suffix and consonant+n which is added to end of nouns with possessive suffix has not been clarified yet. The form, etymon and function of third person singular possessive suffix which is used in Turkish has been comparatively talked over again in this proceeding. The function and etymon of consonant /n/ that come up with pronouns with possessive suffixes which case ending or not is examined in the frame of possessive-accusative, possessive-predication and relation of possessive suffix-pronoun. It is searched for an answer to questions related with work that has not been answered yet. In this way, it is tried to remove hesitations about the form, etymon and function of third person singular possessive suffix which is used in Turkish.

Key Words: Turkish, Possessive, Pronominal n, Accusative

GİRİŞ

Türkçede üçüncü teklik şahıs iyelik eki, şekil ve işlev bakımından iyelik ekleri içinde özel bir yere sahiptir. Birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri, sadece sahip olunan isimlere eklenerek sahip olan şahsı (insanı) gösterirken üçüncü şahıs iyelik eki, bütün varlıklar için kullanılmaktadır. Akli olan varlıklarda genel olarak birinci ve ikinci şahıslarda olduğu gibi sahiplik bildiren ek, diğer varlıklarda parça-bütün ilişkisi (ör. ağaç dalı) ve belirtme (ör. güreş takımı) gibi görevler üstlenir. Diğer iyelik eklerine göre oldukça geniş bir kullanım alanına sahip olan üçüncü şahıs iyelik ekinin kökeni, şekli ve kullanılışı ile ilgili tartışmalar devam etmektedir (krş. Karademir 2013: 186). Çekimsiz isim tabanları üzerinde genel olarak *+I* (ev+i) ve *+sI* (kapı+sı) biçimiyle kullanılan üçüncü şahıs iyelik eki, hâl ekleri ile çekimlendiğinde iki ek arasında /n/ ünsüzü ortaya çıkmaktadır. İşaret zamirleri üzerinde de benzer koşullarda (bu+n+da) kullanılan /n/, tarihî Çağatay Türkçesi ile Modern Özbek, Uygur lehçeleri dışındaki hemen bütün Türk lehçe ve ağızlarında standarttır. Üçüncü şahıs iyelik ekiyle hâl ekleri arasında, çokluk (+lAr) ve hâl eki almış işaret zamirlerinde ortaya çıkan bu ses biriminin *zamir n'si* (pronominal n) olduğu, genel kabul görmüştür (bk. Ergin 1985: 146; Korkmaz 2003: 260).

Tarihî metinlerde belirli nesne durumundaki isimler üzerinde kullanılan üçüncü şahıs iyelik ekinin sonunda çoğunlukla *+n* bulunmaktadır. Günümüz lehçe ve

ağızlarında da sıkça rastlanan benzer örneklerde yükleme hâlinin bilinen $+(I)g, +I, +nI$ ekleri kullanılmamıştır. Bu iyelik tabanlarının son sesi $(+n)$, genellikle yükleme hâli eki olarak değerlendirilmektedir (bk. Sev 2007: 198-200). Tarihî metinlerde tespit edilen sınırlı sayıdaki örnekte ise, geçişsiz fiillerle kullanılan bazı isimlerin üzerindeki üçüncü şahıs iyelik ekinin sonunda $+n$ bulunmaktadır. İlgili çalışmalarda genellikle dikkate alınmayan ya da gözden kaçırılan bu tip örneklerde kelime sonu ünsüzü $(+n)$, Gürer Gülsevin tarafından teklik şahıs iyelik ekinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Gülsevin 1997: 14). Bu güne kadar yapılan çalışmalarda söz konusu $/n/$ ünsüzünün kökeni, işlevi, üçüncü teklik şahıs iyelik eki ve yükleme hâliyle ilişkisi konusunda önemli aşamalar kaydedilmiştir (bk. Tekin 1983: 10-17; Gülsevin 1990: 187-190; Başdaş 2009: 645; Özdemir 2014: 144, vd.). Ancak konuyla ilgili bazı tereddütler henüz giderilememiştir. Meselâ Talât Tekin, *Üçüncü Kişi İyelik Eki Üzerine* başlıklı makalesinde, söz konusu $/n/$ fonemini 3. şahıs iyelik ekine $[(+s)I(n)]$ dâhil ederken (1983: 16), *Orhon Türkçesi Grameri* adlı çalışmasında, iyelik gövdelerine eklenen benzer konumdaki $/n/$ ünsüzünü *belirli nesne durumu eki* olarak değerlendirmiştir (2000: 110). Bu değerlendirmelerde her iki $/n/$ arasındaki fark anlaşılammamaktadır. Konuyla ilgili diğer çalışmalarda da henüz tam olarak cevaplandırılmadığını düşündüğümüz başka sorular bulunmaktadır:

1. Zamirlerle iyelik ekleri arasında nasıl bir ilişki vardır?
2. *kapı+sı+n+ı* örneğindeki $/n/$, Türkiye Türkçesinde *zamir n'si* olarak değerlendirilirken pek çok lehçede yükleme hâli eki ile birleştirilmiştir. Türkiye Türkçesindeki *kapı+sı+n+ı* ile Tkm. *gapı+sı+nı* örneklerinde kullanılan $/n/$ arasındaki fark nedir?
3. Özellikle tarihî metinlerde *kapı+sı+n açtı* kuruluşundaki yapılarda yükleme/belirtme hâli eki olarak değerlendirilen $+n$ ile *kapı+sı+n+ı açtı* cümlesindeki $/n/$ arasında nasıl bir fark vardır?
4. *Kapı+sı+n açtı* kuruluşundaki yapılarda yükleme hâli eki olarak değerlendirilen $+n$, aynı yapıdaki birinci (*kapı+m açtı*) ve ikinci şahıs iyelik ekleri (*kapı+n açtı*) üzerinde, birkaç istisna dışında niçin kullanılmamıştır?
5. Pek çok lehçe ve ağızda iyelik tabanlarının hâl çekiminde düzenli olarak kullanılan $/n/$ ünsüzünün işlevi nedir? Bu ünsüz, aynı koşullarda Çağatay, Özbek, Uygur yazı dillerinde niçin kullanılmamıştır?
6. Üçüncü şahıs iyelik ekiyle hâl ekleri arasında kullanılan $/n/$, zamir kaynaklı olduğu gerekçesiyle *zamir n'si* olarak adlandırılmıştır. Zamir kaynaklı olduğu düşünülen diğer ekler (iyelik ekleri ve zamir kökenli şahıs ekleri) niçin aynı şekilde (ör. *zamir m'si*, *zamir n'si*, *zamir z'si* gibi) adlandırılmamıştır?
7. *Kapı+sı+n açtı* örneğindeki $+n$ yükleme hâli eki ise, kendisinden önce (üçüncü şahıs iyelik eki ile hâl eki arasında) niçin zamir *n'si* kullanılmamıştır?
8. Yükleme hâli eksiz/göstericisiz (\emptyset) olabilir mi ya da *zamir n'si*, yerine göre yükleme hâli eki görevi üstlenebilir mi?

9. Tarihî metinlerde tespit edilen birkaç örnekte, belirli nesne (yükleme hâli) istemi olmadığı hâlde üçüncü şahıs iyelik ekinin +(s)In biçimiyle kullanıldığı görülmektedir. Bu tip örneklerdeki +n, yükleme hâli eki olamayacağına göre hangi görevde kullanılmış olabilir?
10. Özellikle Yakutça'da iyelik eki almış belirli nesne durumundaki isimler üzerinde kullanılan +(I)n nasıl açıklanmalıdır?

Bu çalışmada yukarıdaki soruların cevapları aranacaktır.

İyelik Eklerinin Kökeni ve Zamir-İyelik İlişkisi

Bilindiği gibi Türk dilinde sahipliği ve parça-bütün ilişkisini ifade etmek için, diğer Altay dillerinde olduğu gibi bağımsız biçim birimler (iyelik zamirleri/possessive pronouns) yerine daha çok bağımlı biçim birimler (iyelik ekleri/possessive suffix) tercih edilmiştir:

ev+im (benim ev = my house yerine)

ev+in (senin ev = your house yerine)

ev+i (onun ev = his/her house yerine)

İşlek olmamakla birlikte bazen bağımsız biçim birimlerin kullanıldığı görülür:

benim ev, senin ev, bizim oğlan, sizin kız, vb.

Bağımlı ve bağımsız biçim birimlerin iyelik grubu olarak birlikte kullanıldığı görülmektedir (benim ev+im, senin ev+in, onun ev+i). Bu durumda sahiplik pekiştirilmiş olur.

Zamirlerle iyelik ekleri arasında organik bir ilişki olduğu açıktır. Bu nedenle iyelik eklerinin kökeni zamirlerde aranmıştır. Ramstedt (1957: 72), Poppe (1965: 192), Tekin (1983: 14), gibi Altayistler, iyelik eklerinin kökenini kişi zamirlerine dayandırmıştır (Aslan 2003: 109). Choi (1991: 196), Aslan (2003: 109) gibi diğer bazı araştırmacılar ise iyelik eklerinin *iyelik zamiri* (şahıs zamiri+ilgi eki) kökenli olduğu görüşündedir. Şahıs zamirleri fiillerle ilgilidir ve fiil çekiminde kullanılan şahıs eklerine kaynaklık etmiştir.

kazganur men (KT/D-9) (ben) kazanırım.

ölteçi sen (KT/G-8) (sen) öleceksin.

İsim-şahıs zamiri ve isim-isim ilişkisini belirleyen iyelik ekleri, isimlerle ilgili eklerdir. Diğer bir deyişle isim belirleyicileri şahıs zamirleri değil iyelik zamirleridir.

benim ev+im (ben ev değil)

senin ev+in (sen ev değil)

onun ev+i (o ev değil)

O hâlde iyelik eklerinin kökenini kişi ya da işaret zamirlerinde değil, Choi (1991: 196) ve Aslan'ın (2003: 109) işaret ettiği gibi, *şahıs zamiri+ilgi eki* formülüne dayanan iyelik/sahiplik zamirlerinde aramak gerekir. Başlangıçta bağımsız biçim birimler olarak ön konumda bulunan zamirler, fiil çekiminde olduğu gibi, isim çekiminde de kelime sonuna geçerek bağımlı biçim birimlere dönüşmüş olmalıdır.

ev+im (<ben/men+iñ ev)

ev+in (<sen+iñ ev)

ev+i (<in/an+iñ ev)

İyelik zamiri-iyelik eki ilişkisi, birinci ve ikinci şahıslarda açıkça görülmektedir:
ben+iñ / men+iñ / min+iñ > +(I)m

sen+iñ / sin+iñ > +(I)ñ

Ancak bu ilişki üçüncü şahısta problemlidir. Üçüncü şahıs zamirinin Türk lehçe ve ağızlarında kullanılan bağımsız *ol, o* şekilleri ile iyelik eki $[(s)I(n)]$ arasında doğrudan bir köken ilişkisi kurmak mümkün görünmemektedir. Bu nedenle üçüncü şahıs iyelik ekinin kökeni, Ana Altaycada **in* (Moğ. *in/in+*, Mançu: *in+*, T. *in+/an+*) olarak kurgulanan zamire dayandırılmıştır (Aslan 2003: 100). Şçerbak ve bazı başka Türkologlar, ilk aşamada bu ekin *ın* biçiminde olduğunu, onun da zamanında eski *ın/in* işaret zamirinden çıktığını düşünüyorlar. Bu zamir yalın hâl biçiminde hiçbir yerde kullanılmaz, sadece çoklu zarflarda iz bırakmıştır (Serebrennikov-Gadjieva 2011: 95). Üçüncü şahıs iyelik ekinin benzer şekilleri (*+n, +ni, +in*), Moğol ve Mançu-Tunguz diyalektlerinde tespit edilmiştir (Tekin (1983: 14; Aslan 2003: 106, 107). Altay dillerindeki bu şekiller, üçüncü şahıs iyelik ekinin *in+iñ / an+iñ > +I(n)* biçiminde geliştiği düşüncesini güçlendirmektedir. Ancak iyelik ekinin başındaki ihtiyarî /s/ ile üçüncü şahıs zamiri (*in+/an+, ol*) ve ilgi hâli eki (*+nIñ*) arasında doğrudan bir ses ya da yapı ilişkisi tespit edilememiştir. Talat Tekin'e göre 3. Kişi iyelik ekinden önce türeyen /s/ foneminin aslında, Moğolcada olduğu gibi, Ana Türkçede de mevcut olan fakat daha sonra kullanıştan düşen çokluk eki -s'nin kalıntısıdır (Tekin 1983: 15-16).

ÇEKİMLİ İYELİK TABANLARINDA: +(s)I(n)+

Tarihî Çağatay Türkçesi ile Modern Özbek, Uygur lehçeleri dışındaki hemen bütün Türk lehçe ve ağızlarında üçüncü şahıs iyelik ekiyle hâl ekleri arasında /n/ kullanılmaktadır:

Ahmet'in ev+i+n+de

Ankara yol+u+n+dan

İşaret zamirlerinin (*bu, şu, o*) çokluk (+lAr) eki almış şekilleri (*bu+n+lar*) ile bu zamirlerin ve dönüşlülük (*kendi*) zamirinin hâl çekiminde de aynı şekilde *+n+* ilavesi görülmektedir (*bu+n+da*). Genellikle *zamir n'si/pronominal n* olarak değerlendirilen bu ses biriminin işlevi ve iyelik ekinin bir parçası olup olmadığı tartışma konusudur. Çeşitli kaynaklarda *yardımcı ses, koruyucu ünsüz* olarak da değerlendirilen /n/ (bk. Karademir 2013: 179), Osman N. Tuna (1986: 21), Talat Tekin (1983: 16) ve Gürer Gülsevin (1997: 14) gibi bilim adamları tarafından iyelik ekine $[(s)I(n)+]$ dâhil edilmiştir. Pek çok lehçe ve ağızda sadece iyelik tabanlarının hâl çekiminde beliren bu ünsüzün işlevi üzerinde ise pek durulmamıştır.

Başlangıçta üçüncü şahıs iyelik ekinin bir parçası olan /n/, akıcı niteliğinden dolayı kelime sonunda tutunamayıp çoğunlukla düşmüştür. Çekim esnasında orta hecede vurgusuz kalan dar ünlülü iyelik eki $[(s)I]$, çekimsiz durumda düşen /n/ ünsüzüyle yeniden güçlendirilerek pekiştirilmiş olmalıdır. Bu ünsüzün aynı koşullarda Çağatay, Özbek, Uygur yazı dillerindeki düzensiz kullanılışı, Tarihî Çağatay Türkçesinin yazı ve imlâ geleneği ile açıklanabilir. Harezmi-Çağatay sahasına ait

eserlerde çekim eklerinin genellikle ayrı (altı+sı = اللى سى) yazıldığı bilinmektedir (krş. Ölmez 1996: 44). Bu bakımdan üçüncü şahıs iyelik ekinin çekimsiz biçimi, çekim durumunda da tercih edilmiş olabilir. Böylece, yükleme hâli dışında, (s)I biçimiyle çoğunlukla ayrı yazılan iyelik eki, standartlaşarak sonraki dönemlerde (Özbek, Uygur) de bu şekilde kullanılmaya devam etmiş olmalıdır.

Karşılaştırmalı Altayistik çalışmaları, üçüncü şahıs iyelik eki ile hâl ekleri arasında beliren /n/ ünsüzünün iyelik ekinin son sesi olduğu görüşünü güçlendirmiştir. Bu ilâve ünsüzü, zamir kökenli (iyelik zamiri = in/an+ñ) iyelik ekinin bir parçası olduğu düşünüldüğünden “zamir n’si” olarak adlandırılmış olmalıdır. Ancak zamir kaynaklı olduğu düşünülen diğer iyelik ekleri ve birinci tip (zamir kökenli) şahıs ekleri ya da bu ekleri oluşturan herhangi bir ses birimi aynı şekilde (ör. zamir m’si, zamir i’si) adlandırılmamıştır. Bu bakımdan söz konusu ünsüzün “zamir n’si/pronominal n” gibi ayrı terimle karşılanması pek uygun değildir. Eğer /n/ üçüncü şahıs iyelik ekinin bir parçası ise, bu ünsüzü ayrıca adlandırmak yerine doğrudan +(s)I ile birleştirmek [+ (s)I(n)] kanaatimizce daha uygundur.

BELİRLİ NESNE DURUMUNDAKİ İSİMLERDE: +(s)In

Tarihî metinlerde üçüncü şahıs iyelik eki almış belirli nesne durumundaki isimler üzerinde, yükleme hâlinin bilinen +(I)g, +I, +nI şekilleri pek kullanılmamıştır. Geçişli fiillerle kullanılan iyelikli isimlerin sonuna çoğunlukla -n eklenmiştir.

Köktürkçede¹:

eçi+sin bilmez erti (KT/D-21) “Ağabeyini bilmezdi.”

il+in törü+sin ança kazgandı (KT/D-31) “İlini töresini böylece kazandı.”

kan+in ölürtümüz (T1/K-4) “Kağanını öldürdük.”

sü+sin sançdımız (KT/K-6) “Askerlerini mızrakladık.”

yabgu+sin şad+in anta ölürti (T2/B-6) “Yabgusunu, şadını orada öldürdü.”

Eski Uygur Türkçesinde²:

et+in kan+ın satar (İKP/3-4) “Etini kanını satar.”

köngl+in bertser (İKP/11-6) “gönlünü kırarsa”

teri+sin soyar (İKP/3-3) “Derisini soyar.”

törü+sin erdürdükte ötrü (AY/627-19) “töresini sürdürünce”

uz iş+in işleyür (İKP/2-5) “Ustalık işlerini yapar

Karahanlı Türkçesinde³:

ewürmez yüz+in (KB/C-756) “yüzünü çevirmez.”

söz+in aydı (KB/C/-471) “Sözünü söyledi.”

begler at+ın argurup (DLT/I-17) “Beyler atlarını yordular.”

kesmeler+in kestimiz (DLT/IV-15) “Perçemlerini kestik.”

közüm yaş+ın yamladı (DLT/XXVIII-14) “Gözümün yaşını sildi.”

ödlek oç+ın aldı mu (DLT/I-3) “Felek öcünü aldı mı.”

¹ Diğer örnek için bk. C. Başdaş 2009: 635-636.

² K. Eraslan (2012: 139) benzer örneklerdeki son sesi (+n), yükleme hâli eki olarak değerlendirmiştir.

³ Diğer örnekler için bk. C. Başdaş 2001: 36.

Harezmi Türkçesinde⁴:

biz kadğu+sın yemesek (NF/28-10) "Biz kaygısını çekmezsek"

kapug+ın açgaylar (NF/19-13) "Kapısını açacaklar."

teves+sin çökerdi (KE/243v-1) "Devesini çöktürdü."

yük+in açdular (KE/97v-3) "Yükünü açtılar."

Eski Anadolu Türkçesinde⁵:

at+ın oynattı (DK/19a-4) "Atını oynattı."

baş+ın kaldırdı (DK/16a-2) "Başını kaldırdı."

boyn+ın urdı (DK/19a-6) "Boynunu vurdu."

el+in yüz+ın yumadı (DK/5b-12) "Elini yüzünü yıkamadan."

kız+ın aldı (DK/42a-13) "Kızını aldı."

söz+ın tutup (DK/3a-11) "Sözünü tutup."

Çağdaş Lehçelerde⁶:

Çağdaş Türk lehçelerinde de benzer örnekler sıkça rastlanmaktadır. Kazak, Kırgız, Karakalpak, Nogay, Tatar, Başkurt, Karaçay-Malkar, Kumuk, Altay, Hakas, Tuva lehçelerinde belirli nesne durumundaki iyelik tabanlarında, üçüncü şahıs iyelik ekinin sonunda çoğunlukla +n bulunmaktadır⁷.

onıñ kitabın aldım "Onun kitabını aldım." (Kazak-TLG: 452)

atasın "babasını"; *kolun* "elini" (Kırgız-TLG: 508)

balasın "çocuğunu; *üyin* "evini" (Karakalpak, Nogay-TLG: 570, 635)

kalasın "kalesini"; *kapkasın* "kapısını" (Tatar-TLG: 709)

yulun "yolunu"; *başın* "başını" (Baskurt-TLG: 767)

atasın "babasını" *börkün* "kalpağını" (Karaçay-Malkar-TLG: 904)

işin "işini"; *gözün* "gözünü" (Kumuk-TLG: 977)

turazın "evini" (Altay-TLG: 1037)

suriin "sorusunu"; *knigazın* "kitabını" (Hakas-TLG: 1105)

holun "elini"; *adın* "adını" (Tuva-TLG: 1178)

Türkmen yazı dili ve Türkiye Türkçesi ağızlarında, düzenli olmamakla birlikte, özellikle manzum metinlerde benzer örnekler görülmektedir⁸:

pañşah gızın bereyin "Padişahın kızını vereyim."

sefasın sürmedim "Sefasını sürmedim."

İlgili çalışmalarda, belirli nesne durumundaki isimlerde iyelik ekinin sonundaki +n, genellikle "yükleme hâli eki" olarak değerlendirilmiştir (krş. Tekin 2000a: 110; Gabain 2007: 71; Eraslan 2012: 138, vd.). Gürer Gülsevin, bu tip örneklerde son ses ünsüzünü (+n) iyelik ekine dâhil etmiştir. Gülsevin'e göre Eski Anadolu Türkçesindeki

⁴ Diğer örnekler için bk. G. Sev 2007: 218; E. Boz 2008: 236-241.

⁵ Diğer örnekler için bk. G. Gülsevin 1997: 14, 34; C. Başdaş, 2008: 635-636; Yıldız 2010: 552.

⁶ Örnekler için bk. A. B. Ercilasun (ed.) 2007: 452, 508, 570, 635, 709, 767, 904, 977, 1037, 1104, 1178; C. Başdaş 1998: 63.

⁷ Bu -n, *Türk Lehçeleri Gramerinde* (ed. A. B. Ercilasun 2007) yüklem hâli eki olarak değerlendirilmiştir.

⁸ Diğer örnekler için bk. C. Başdaş 1998: 63; A. Buran 1996: 102.

eteg+üm+ø dut-, *eteg+üñ+ø dut-* *eteg+in+ø dut-* örneklerinde 1. kişi *+um*, 2. kişi *+uñ* eklerinden sonra nasıl kullanılmamış bir belirtme fonksiyonu bulunuyorsa 3. kişi *+ın* eki üzerinde de kullanılmamış bir belirtme vardır (Gülsevin 1990: 189; 1997: 15). Düzenli olmamakla birlikte, diğer tarihî metinlerde de birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri üzerinde, eksiz/göstericisiz yükleme hâli örneklerine rastlanmaktadır (krş. Sev 2007: 188-189; Yıldız 2010: 552).

baş+ing kaldurgıl (NF/57-17) “Başını kaldır.”
canum yolda kodum (YED/114-1) “Canımı yolda bıraktım.”
eşitgil söz+üm (KB/C-657) “Sözümü işit.”
göz+üñ aç (Çarhnâme-11) “Gözünü aç.”
köz+üng yumdung (KB/C-648) “Gözünü yumdun.”
söz+üng tıngladım (KB/C-648) “Sözünü dinledim.”
tıngla söz+üm (DLT/XLIV-4) “Sözümü dinle.”
yüz+üm kizledim (KB/C-665) “Yüzümü gizledim.”

Türkiye Türkçesi ağzlarında da benzer örneklere rastlanmaktadır (bk. Buran 1996: 102; Başdaş 2011: 718; Karademir 2013: 209):

araba+n gördüm “(Senin) arabayı gördüm.”
benim söz+üm gabul etmedi.
göz+ün aç “(Sen) gözlerini aç.”

Bu örnekler, yükleme hâli ekinin iyelik ekleri üzerinde her zaman kullanılmadığını göstermektedir. Yükleme hâli eki, Grönbech’in ifade ettiği gibi *iyelik ekli olsun ya da olmasın, bir nesneye önem verildiği durumlarda kullanılır* (Grönbech 1997: 129). Grönbech’in görüşü, L. Karahan ve E. Boz tarafından desteklenmiştir (Boz 2007: 102-108). Türkçede ilgi ve yükleme hâli dışındaki bütün hâller sadece ve her zaman bir ekle gösterilmiştir⁹. Hâl ekleri kaldırıldığında isim-fiil münasebeti ortadan kalkar.

kapı+ya bak (*kapı bak* değil)
kapı+dan bak (*kapı bak* değil)

Halbuki yükleme ve ilgi hâli, diğer hâllerden farklı olarak hem ekli hem de eksiz yapılabilmektedir (krş. Karahan 1999: 607, 608).

kapı+yı açtı / kapı açtı
kapı+nın kolu / kapı kolu

Tarihî metinlerde birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri üzerinde hatta doğrudan isim tabanlarında her zaman kullanılmayan yükleme hâli ekinin üçüncü şahıs iyelik eki üzerinde genellikle eksiz/göstericisiz olması şaşırtıcı değildir. O hâlde *eçi+sin bilmez erti* (KT/D-21) “ağabeyini bilmezdi” yapısındaki iyelik tabanlarında son ses /n/, yükleme hâli eki değil, iyelik ekinin bir parçası olmalıdır. Yani iyelik ekinin hâl çekiminde kullanılan ve kelime sonunda genellikle düşen ihtiyarî /n/ ünsüzü korunmuştur. Her zaman kullanılmayan yükleme hâli eki, bu tip örneklerde de Ø olmalıdır.

⁹ Tarihî metinlerde yükleme dışındaki hâllerde de “eksiz/göstericisiz” örnekler tespit edilmiştir (bk. Yıldız 2010: 550, 551). Özellikle manzum metinlerde tespit edilen sınırlı sayıdaki bu örnekler, vezin/kafiye endişesinden kaynaklanmış olmalıdır.

BELİRLİ NESNE DURUMUNDA OLMAYAN İSİMLERDE: +(s)In

Tarihî metinlerde tespit edilen örneklerde belirli nesne durumunda olmayan bazı iyelikli isimlerin sonunda +n bulunmaktadır:

beglik urı ogl+in kul boldı (KT/D-7) "Beylik erkek çocuğu kul oldu"

işilik kız ogl+(i)n küng boldı (KT/D-7) "Hanımlık kız çocuğu cariye oldu"

kiming elgi bolsa bodunka uzun

silig bolgu kıl+ın kılınç+ın söz+ün (KB/C 22-9)

"Kim halka hâkim olursa,

(onun) huyu, davranışları, sözü temiz olacak."

bu güli âdem nihad+ın sandı ol (Garibnâme T111a-4; 677-8)

"O, bu gülü insan tabiatı sandı."

isayı resûlüñ muştıcı+sın kıldı (BH 2:42-B 4) "İsa'yı peygamberin müjdecisi kıldı."

aliyi resûlüñ pehlivan+ın kıldı (BH 2:42-B 10) "Ali'yi peygamberin pehlivanı kıldı."

kürsiyi rahmetüñ yer+in kıldı (Behc. 2:42-B 7) Kürsüyü rahmetin yeri kıldı."

baña sensüz cihân mülk+in gerekmez (EAT./Gülsevin 1997: 14).

"Bana sensiz cihan mülkü gerekmez."

Bu örneklerde iyelik ekli isimler, oluş bildiren geçişsiz fiillerle kullanıldığı için belirli nesne durumunda değildir. Yükleme hâli istemi bulunmayan fiillerle kullanılan bu iyelik tabanlarının son sesi (+n), hâl eki olamayacağına göre +n, iyelik ekine dâhil edilmelidir. Kelime sonunda genellikle düşen ancak hâl çekiminde pekiştirme göreviyle kullanılan +n, bu örneklerde korunmuş olmalıdır.

Köktürk Yazıtlarında *birle*, *teg*, *üçün* edatlarına bağlanan bazı iyelik tabanlarının sonunda +n bulunmaktadır.

armakçı+sin için (KT/D-6) "hilekârlığı yüzünden"

ini+si eçi+sin teg (KT/D-5) "kardeşi ağabeyi gibi"

kagan+in birle (KT/D-35) "kağanı ile "

kingsürtük+in için (KT/D-6) "kışkırttığı için"

tebliğ+in ... için (KT/D-6) "sahtekârlığı yüzünden"

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi *birle*, *teg*, *üçün* edatlarının yükleme hâli istemi yoktur. Bu örneklerde de iyelik dışında başka bir ya da başka bir gramer kategorisi oluşturmayan kelime sonu ünsüzü (+n), üçüncü şahıs iyelik ekinin son sesi olmalıdır. Tarihî metinlerde sıkça rastlanan bu tip örneklerde +n ilâvesiyle kullanılmış olması, ekin başlangıçtaki şeklinin +(s)In olduğu fikrini güçlendirmektedir.

Üçüncü şahıs iyelik ekinin başlangıçta +(s)In olduğu düşüncesi, mantıklı görünmekle birlikte, tamamen sorunsuz değildir. Çeşitli Türk yazı dillerinde tespit edilen az sayıdaki örnekte birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri üzerinde kullanılan +(I)n, yükleme hâli görünümündedir.

ötünçüm+(i)n eşidü birti (T1/G-8) "Arzımı iştiriverdi."

sabım+(i)n sımadı (KT/G-11) "Sözümü kırmadı."

sabım+(i)n edgüti eşid (KT/G-2) "Sözümü iyice iştir."

il tutsiking+(i)n bunta urtum (KT/G-10) "İl tutacağını buraya vurdum."

iling+(i)n törüng+(i)n kim artatu ... (KT/D-22) "İlini töreni kim bozabilir."

Öz isig özümün satıp sening özüngein satgın algalı ogradım (Uyg. Eraslan 2012: 139)
"Kendi sevgili hayatımı satıp senin hayatını satın almayı düşündüm.

Caner Kerimoğlu'na göre birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri üzerinde +In biçimiyle kullanılan yükleme hâli eki, *üçüncü şahısta hece düşmesi (haplologie) sonucu +(s)In+In>+(s)In (sab+ın+ın)>sab+ın* şeklini almış olabilir. Bu ses hadisesi sonucunda 3. kişi iyelik ekini alan isimlerin yükleme bağlanma şekilleri (ekli ya da eksiz) birbirine karışmış olabilir (Kerimoğlu 2007 s. 329).

Benzer örnekler Yakutçada görülmektedir. Yakutçada yükleme hâlinin isim tabanlarına eklenen +(n)I biçimi, iyelik ekleri üzerinde kullanılmamaktadır. Belirli nesne durumundaki iyelik tabanlarına düzenli olarak +(I)n eklenmiştir (bk. Tablo:1; krş. Grönbech 1997: 126; Yıldırım 2004: 3219-3230).

1. Şahıs	2. Şahıs	3. Şahıs
<i>ağa+bın</i> (babamı)	<i>ağa+ğın</i> (babanı)	<i>ağa+tın</i> (babasını)
<i>cie+bin</i> (evimi)	<i>cie+ğın</i> (senin evini)	<i>at+ın</i> (onun atını)
<i>uol+bun</i> (oğlumu)	<i>uol+gun</i> (senin oğlunu)	<i>suol+un</i> (onun yolunu)

Tablo: 1: Yakutçada yükleme hâlindeki iyelik tabanları

Tarihî metinlerde tespit edilen birkaç örnek dışında, ikinci ve üçüncü şahıs iyelik ekleri üzerinde hemen hiç rastlanmayan +(I)n biçim biriminin Yakutçadaki bu kullanılışı ilginçtir. Hüseyin Yıldırım, iyelik ekleriyle birleşerek kalıplaşan +(I)n biçim biriminin yükleme hâli eki olduğunu savunur (Yıldırım 2004: 3219-3230). Genel kabuller çerçevesinde yapılan bu değerlendirme, Yakutçadaki kullanılış açısından isabetli görünmekle birlikte, ikna edici değildir.

Fatih Kirişçiöğlü ise, Saha Türkçesinde yükleme hâlinin ünsüzlerden sonra +i, +u, +ü; ünlü ve diftonglardan sonra +ni, +ni, +nu, +nü biçimleriyle kullanıldığını ifade etmiş, ancak iyelik ekleriyle kalıplaşan +(I)n biçim birimi hakkında herhangi bir değerlendirme yapmamıştır (Kirişçiöğlü 1994: 59). Pek çok eski özelliğini muhafaza etmesi bakımından Türk lehçe ve ağızları arasında özel bir konuma sahip olan Yakutçadaki özel şekiller, kendi içinde ilgi hâli ekinin kullanılmamasıyla ilişkilendirilerek "kalıplaşma ve bulaşma/yakıştırma (analoji)" olarak açıklanabilir; ancak Türkçedeki genel durum açısından izaha muhtaçtır.

Türk lehçe ve ağızlarında kullanılan ilgili bütün örnekler dikkate alındığında, iyelik ekine eklenen ses biriminin (+n) zamir, ilgi hâli, yükleme hâli ve iyelik ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Grönbech ve Takeuçi gibi bilim adamlarına göre üçüncü şahıs iyelik eki, temelde Arapçadaki *harf-i tarif* (el-) ve Avrupa dillerindeki *definite article* (the, le) gibi *belirtme* görevindedir (Grönbech 1995: 84; Takeuçi 1988: 88). L. Karahan'ın (1999: 608) işaret ettiği gibi zamir ve isimler üzerinde sahiplik, belirtme bildiren ilgi hâli eki ile yükleme hâli arasında şekil, işlev ve kullanılış paralelliği bulunmaktadır.

İlgi hâli ekiyle iyelik ekleri, dolayısıyla üçüncü şahıs iyelik eki arasındaki köken ilişkisi, Grönbech'in belirttiği gibi, yükleme hâli ekinde tespit edilememiştir¹⁰. Köken ilişkisi olsun ya da olmasın ortak işlevi *belirtme* olan iyelik, ilgi ve yükleme hâli ekleri [+ (n)İñ, + (s)In, +Ig/+I/+nI] arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır:

1. Her üç ek, Yakutça ve Çuvaşça dışında, bütün Türk lehçe ve ağızlarında kullanılmaktadır¹¹.
2. Yakutça ve Çuvaşça dışında üç ekin ünlüsü her zaman dar (I) ve sabittir¹².
3. Her üç ekin bünyesinde zamir kaynaklı olduğu düşünülen ihtiyari bir /n/ sesi bulunur [+ (n)İñ, + (s)In, + (n)I].
4. Eksiz iyelik örnekleri nispeten az olmakla birlikte, her üç gramer kategorisi ekli ve eksiz yapılabilmektedir (krş. Grönbech 1995: 97, 98, 132, 133).

Türk kagan (KT/G-3) "Türk kağanı"

Ötüken yış (KT/G-4) "Ötüken yaylası"

Tengri yarlıkaduk üçün (KT/D-15) "Tanrı buyurduğu için"

ev+in kapısı / *ev kapısı*

kapıyı açtı / *kapı açtı*.

5. Üç ek birlikte kullanıldığında belirli nesne durumunda isim tamlaması oluştururlar.

Ahmet *evin kapısını* açtı.

Aralarında organik ilişki bulunan bu eklerden iyelik eki, birkaç bakımdan ilgi ve yükleme hâli eklerinden ayrılır:

1. İlgi ve yükleme hâli ekleri, bazı durumlarda aynı işlevde kullanılmıştır (krş. Karahan 1999: 605, 606).

anı teg (KB/C-662) "onun gibi"

Efrâsiyâbnı oğlu "Efrâsiyab'ın oğlu" (Karahan (607)

Yakutçada ilgi hâli, Çuvaşçada yükleme hâli eklerinin kullanılmayışı, bu gramer kategorileri arasındaki şekil ve işlev benzerliği ile ilgili olabilir. İyelik ekinin benzer kullanılışları tespit edilememiştir.

2. Üçüncü şahıs iyelik eki, diğer iyelik ekleri gibi, bütün Türk lehçe ve ağızlarında düzenli olarak kullanıldığı hâlde ilgi ve yükleme hâli ekleri standart değildir.
3. İyelik eki ile hâl ekleri aynı isim üzerinde kullanılabilir. Ancak ilgi ve yükleme hâli ekleri üst üste kullanılamamaktadır.
4. İyelik eki her zaman hâl eklerinden önce gelir (kapısının, kapısını).
5. İyelik eki, geriye, bir önceki isim ya da zamire atıfta bulunur (Ali'nin evi). Hâl ekleri ise kendisinden sonra kelime ile ilişki kurar (kapının kolu, kapıyı açtı).

¹⁰ Grönbech (1995: 141) ilgi hâli ile yükleme hâli ekleri arasında bir köken ilişkisi bulunmadığı görüşündedir.

¹¹ Yakutçada ilgi hâli eki kullanılmamaktadır (krş. Kirişcioğlu 1994: 59). Çuvaşçada ise yükleme hâlinin Genel Türkçedeki (+Ig/+nI/+I) şekilleri kullanılmamaktadır. Yönelme hâli eki (+a/+e), aynı zamanda yükleme hâli görevi üstlenmiştir (krş. Yılmaz 2002: 7-10).

¹² Yakutçada üçüncü şahıs iyelik ekinin ünlüsü geniştir (+A/ +TA) (krş. Kirişcioğlu 1994: 57).

Türk dilinde Arapça ve Avrupa dillerindeki *harf-i tarife* (definite article) benzer özel biçim birimler kullanılmadığından üçüncü şahıs iyelik eki, ilgi ve yükleme hâli ekleri aynı zamanda belirtme görevi üstlenmiştir. Bu eklerden birini alarak kısmen belirli duruma gelen isimler, benzer görevdeki ikinci bir eki almayabilir. Türkçede belirtme görevi, isim tabanlarına doğrudan ve öncelikli olarak eklenen iyelik eki tarafından yerine getirilmiştir. İyelik ekiyle bir ölçüde belirtilen isim tabanları, belirli nesne durumunda olsalar bile, her zaman yükleme hâli eki almayabilir. Yakutçada hiç kullanılmayan ilgi hâli ve Çuvaşçada kullanılmayan yükleme hâli eklerinin diğer lehçe ve ağızlarda da her zaman kullanılmadığı anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Türk dilinde üçüncü şahıs iyelik eki, diğer iyelik ekleri gibi zamir kaynaklıdır. Ana Altaycada öncül konumda bulunan *zamir+ilgi hâli* (*in+iñ) kuruluşundaki iyelik zamiri, gramerleşerek soncul konuma geçmiş ve iyelik ekine [*in+iñ>+(s)I(n)] dönüşmüş olmalıdır.

Çekim esnasında üçüncü şahıs iyelik ekine eklenen /n/ foneminin “zamir n’si olarak adlandırılması, bu ses biriminin iyelik ve şahıs ekleri gibi zamir kaynaklı olduğu anlamına gelmektedir. O hâlde bu ses birimini (+n) ayrıca adlandırmak yerine, doğrudan iyelik ekine dâhil etmek, kanaatimizce daha uygun olacaktır.

Yakutça dışında pek çok lehçede sadece üçüncü şahıs iyelik ekinin sonunda bulunan +n, iyelik tabanlarının hâl çekiminde ortaya çıkan /n/ ile aynıdır. Genellikle belirli nesne durumundaki isimlerde görüldüğü için yükleme hâli eki sanılan +n, iyelik ekinin bir parçası olmalıdır. Bu durumda yükleme hâli eksiz/göstericisizdir (Ø).

Ekin kökeni ve Moğol, Mançu-Tunguz diyalektlerinde kullanılan paralel şekilleri ile tarihî metinlerdeki örnekler dikkate alındığında, Türk dilinde üçüncü şahıs iyelik ekinin +(s)I(n) olduğu anlaşılmaktadır. Ekin son sesi (n) çekimsiz durumda genellikle düşmüştür. Ancak çekim esnasında vurgu kaybeden dar ünlülü iyelik eki, /n/ ilâvesi ile güçlendirilmiştir. Bu ses biriminin Çağatay Türkçesinde aynı konumda kullanılmamış olması, imlâ geleneği ile açıklanabilir. Bilindiği gibi aynı gelenekten gelen Özbek, Uygur lehçelerinde de söz konusu /n/ kullanılmamaktadır.

Bu çalışmada cevabı aranan sorulardan Yakutçadaki durumla ilgili son (10.) soru, tam olarak cevaplandırılmamıştır. Tarihî metinlerde bir ve ikinci şahıs zamirleri üzerinde birkaç örneği tespit edilen ve Yakutçada bütün iyelik ekleri üzerinde düzenli olarak kullanılan yükleme hâli görünümündeki +(I)n, iyelik ilgi ve yükleme hâli ilişkisi çerçevesinde yeniden ele alınmalıdır.

KISALTMALAR

- AY : Altun Yaruk
 BH : Behcetü'l-Hadaik
 DK : Dede Korkut
 DLT : Divânü Lügâti't-Türk
 İKP : İyi ve Kötü Prens

KB	: Kutadgu Bilig
KE	: Kıyasu'l-Enbiyâ (Rabguzi)
KT	: Köl Tigin Yazıtı
Mrzb.	: Marzuban-nâme Tercümesi
NF	: Nehcü'l-Ferâdis
T	: Tonyukuk Yazıtı
TLG	: Türk Lehçeleri Grameri (ed. A. Bican Ercilasun)
YED	: Yunus Emre Divânı

KAYNAKÇA

- ALİYEVA H. (2004), "Türkiye Türkçesinde İsim Hâlleri ve Nesnenin İfade Vasıtaları", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s.157-164.
- ALYILMAZ, Cengiz (1999), "Zamir n'si Eski Bir İyelik Ekinin Kalıntısı Olabilir mi?", *Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 403-415.
- ASLAN, Sema (2003), "Türk-Mogol-Tunguz Dillerinde 3. Kişi Bildiricileri ve Zamir n'si Problematikliği" *KÖK Journal of Social and Strategical Researches*, Vol. V, Num. 2, (Autumn 2003), pp. 93-113.
- BABA, Okan (2001), "Tamlayan Durumu Üzerine Bir Deneme", *Türk Dili Dergisi*, C.14, S.83, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s.29-33.
- BAŞDAŞ, Cahit (1998), "Türkmen Türkçesinde İsim Hal Ekleri (Düşüm Goşulmaları)", *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, S. 20, Ankara: A.Ü. TÖMER Yayınları, s. 59-66.
- (2001), "Divanü Lügati't-Türk'teki Şiirlerde İsim Hâl Eklerinin Kullanılışları", *İlmî Araştırmalar*, S. 11, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, s. 29-40.
- (2008), "Türkçede İyelik-Yüklem Sorunu Dede Korkut Örneği", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume 3/1, Winter 2008, s. 6-13.
- (2009), "Orhun Abidelerinde İyelik, Belirtme ve Yüklem Hâli", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları* (Prof. Dr. Ahmet Buran Armağanı), Volume 4/8, S. 21, Fall 2009, s. 623-643.
- (2011), "Doğu Anadolu Ağızlarında Hâl Kavramı Taşıyan İyelikli Yapılar", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları* (Prof. Dr. Gürer Gülsevin Armağanı), Volume 6/1, Winter 2011, p. 739-746.
- BOZ, Erdoğan (2007), "Adın Yüklem (Nesne) Durumu ve Tümencenin Nesne Ögesi Üzerine" *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2 Spring 2007, s. 102-108.
- (2008), "Divanü Lügati't-Türk'te Belirli ve Belirsiz Nesne Yapıları", *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume 3/1, Winter 2008, s. 236-241.
- BURAN, Ahmet, (1996), *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim Ekleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CANPOLAT, Mustafa (1992), "Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu

- (Accusativus) Ekinin Kökeni Üzerine" *Türkoloji Dergisi*, Ankara: Cilt X, s. 9-13.
- CHOİ, H. W. (1991), "Ana Altayca İyelik Zamiri *n", *Türk Dilleri Araştırmaları*, Ankara: s. 191-196.
- ERASLAN, Kemal (2012), *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERCİLASUN, A. B. (2000), "Türkiye Türkçesinde Yardımcı Ses", *Hasan Eren Armağanı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 128-135.
- (2007), *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERGİN, Muharrem (1984), *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- GABAİN, A. Von (2007), *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. M. Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1996), "Türkçede İsim Tamlamalarının Derin Yapısı", *Atatürk Üni. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum: A.Ü. Yayınları, S. 4, s. 165-172.
- GRÖNBECH K. (1995), *Türkçenin Yapısı*, (Çev. Mehmet Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜLSEVİN, Gürer (1990), "Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı", *Türk Dili*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: S. 466 (Ekim), s. 187-190.
- (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARADEMİR, Fevzi (2013), *Türkiye Türkçesinde İyelik Olgusu*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- KARAHAN Leyla (1999), "Yükleme (Accusative) ve İlgi (Genitive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler", 3. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı-1996*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- (2004), "Belirtisiz Nesnenin Sözdizimindeki Yeri Üzerine", V. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, C. I, s. 1615-1623.
- KERİMOĞLU, Caner (2007), "Orhun Abidelerinde 3. Kişi İyelik Ekinden Sonra Yüklem Hâli Eki Kullanıldı mı?" *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 Summer, s. 322-331.
- KİRİŞÇİOĞLU, M. Fatih (1994), *Saha Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- SEV, Gülsel (2007), *Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ORKUN, H. Namık (1987), *Eski Türk Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖLMEZ, Zuhâl Kargı (Haz. 1996), *Şecere-i Terâkime*, Ankara: Simurg Yayınları.
- ÖZDEMİR, Hakan (2014), "III. Teklik Kişi İyelik Eki +(s)I ve Zamir n'si Üzerine Bir Değerlendirme Denemesi", *Dil Araştırmaları*, S 14, Bahar 2014, s. 137-145.
- SEREBRENNİKOV-B. A.-GADJİEVA, N., Z. (2011), *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihî Grameri* (Çevirenler: T. Hacıyev-M. Öner), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- SEV, Gülsel (2007), *Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- TAKEUÇİ, Kazuo (1996), "Türk Dillerinde Üçüncü Kişi Kategorisi" *Uluslararası Türk Dili Kongresi-1988*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 85-93.
- TEKİN, Talât (1983), "Üçüncü Kişi İyelik Eki Üzerine", *Genel Dilbilim Dergisi*, C. II., S. 7-8, Ankara: s. 10-17.
- (2000a), *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara: Sanat Kitabevi.
- (2000b), "Türkçede Kaynaştırma Sesleri", *XII. Dilbilim Kurultay Bildirileri*, İstanbul: s. 109-112.
- TUNA, Osman N. (1986), Malatya: *Türk Dilbilgisi (Fonetik, Morfoloji)*.
- YILDIRIM, Hüseyin (2007), "Saha Türkçesinde Yükleme ve Yönelme Hâli Eklerinin İyelik Ekleriyle Kullanımı", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri-2004*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. s. 3219-3230.
- YILDIZ, Osman (2010), "Yûsuf u Zelîhâ Özelinde Eski Anadolu Türkçesinde Göstericisiz Ekler", *Uluslararası Eski Anadolu Türkçesi Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, İstanbul: İ.Ü., Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- YILMAZ, Emine (2002), *Çuvaşça Çok Zamanlı Morfoloji*, Ankara: Grafiker Yayınları.